

GRENZEN TUSSEN GELOOF EN DWANG

Godsdienstvrijheid & Scheiding Kerk-Staat

25 DECEMBER 2025
STICHTING ADVIESPUNT INZICHT
Auteur: M. Mol

Een normatieve analyse van religie, dwang en grondrechten

Religie

Onder religie (van het Latijnse *religio*) wordt meestal een vorm van zingeving verstaan waarbij mensen zoeken naar betekenis en verbondenheid in het leven.

Daarbij staat vaak het geloof in een hogere macht, een opperwezen of God centraal.

Religie is gebaseerd op het aannemen van bepaalde overtuigingen en leerstellingen, die richting geven aan hoe mensen denken, leven en keuzes maken.

Religie is daarmee geen neutraal systeem, maar oefent diepe invloed uit op hoe mensen denken, voelen en handelen, juist doordat leerstellingen richting geven aan hun innerlijk en geweten.

Leerstellingen

Leerstellingen ontstaan door menselijke interpretaties van heilige geschriften, waarbij uitleg wordt vastgelegd en doorgegeven als richtinggevend voor geloof en leven.

De verscheidenheid van religies

Omdat mensen heilige geschriften verschillend interpreteren, zijn in de loop van de tijd vele religies en religieuze stromingen ontstaan. Elke interpretatie legt andere accenten en leidt tot andere overtuigingen en praktijken.

Goddelijk gezag van de interpretaties

Heilige geschriften worden binnen religies beschouwd als van goddelijke oorsprong. Dat staat niet ter discussie.

De uitleg van deze geschriften is echter mensenwerk.

Interpretatie is altijd het resultaat van menselijk denken, duiden en toepassen.

Het goddelijk gezag van een interpretatie ontstaat op het moment dat een mens of een groep mensen hun uitleg niet langer als menselijk beschouwen, maar als goddelijke waarheid.

Op dat punt eigent de mens zich goddelijke autoriteit toe.

Daar ligt de kern van religieuze macht:

niet in het heilige geschrift zelf, maar in de menselijke uitleg die met goddelijk gezag wordt bekleed.

Wie bepaalt wat God bedoelt, krijgt invloed op het geweten, het denken en het handelen van anderen.

Daarmee wordt een grens overschreden. Niet langer het heilige woord is dan leidend, maar de persoon die spreekt in naam van het goddelijke.

Goddelijk gezag

Wanneer religieuze autoriteit verschuift van het heilige geschrift naar de persoon die het uitlegt, ontstaat de noodzaak deze autoriteit te beschermen.

Dit gebeurt wanneer leiders als door God aangesteld worden gezien, hun uitleg gelijkgesteld wordt aan geestelijke trouw, en kritiek wordt ervaren als ongehoorzaamheid. Schuld, angst, groepsdruk en een zwijgcultuur houden dit systeem in stand.

Uiteindelijk ontstaat onfeilbaarheid: de uitleg van de leider mag niet meer bevraagd worden. Zo wordt menselijke macht onaantastbaar door haar te verbinden aan het goddelijke.

Onaantastbaarheid vanuit leerstellingen

Wanneer onfeilbaarheid wordt toegekend aan personen, krijgen ook hun interpretaties een vaste en onaantastbare status. Leerstellingen worden dan niet langer gezien als richtinggevend, maar als onveranderlijke waarheid.

Ervaringen vanuit geloof, context of persoonlijke worsteling krijgen geen ruimte meer. De leer wordt een maatstaf waaraan mensen worden getoetst, in plaats van een hulpmiddel dat richting geeft.

Zo keren leerstellingen terug als instrument van macht: beschermd door onfeilbaarheid en afgedwongen door onbetwistbaarheid vanuit goddelijk gezag.

Vrijheid en grenzen

Wanneer mensen worden gebonden aan leerstellingen die als onfeilbaar worden gepresenteerd, raakt dit direct aan hun persoonlijke vrijheid.

Wat begint als geloof, kan veranderen in een verplicht kader waarbinnen denken en handelen worden afgedwongen.

Godsdienstvrijheid betekent dat iedereen vrij is om te geloven, te twijfelen of niet te geloven. Zij betekent niet dat mensen onder druk mogen worden gezet of vastgehouden binnen leerstellingen die hun geweten of veiligheid aantasten.

De scheiding van kerk en staat beschermt dit principe.

Zij waarborgt dat religieuze overtuigingen geen dwangmiddel worden en dat fundamentele rechten, zoals vrijheid, lichamelijke integriteit en menselijke waardigheid, altijd voorop blijven staan.

Waar leerstellingen mensen binden in plaats van dragen, komt die grens in zicht.

Wanneer is er sprake van dwang

Er is sprake van religieuze dwang wanneer een persoon feitelijk niet vrij is om zijn of haar overtuiging te wijzigen, te verlaten of kritisch te bevragen zonder negatieve consequenties.

Dwang is aanwezig zodra:

- sociale, psychische of geestelijke druk wordt ingezet om gehoorzaamheid af te dwingen;
- afwijking leidt tot uitsluiting, intimidatie, schuldinductie of verlies van essentiële relaties;

- religieus gezag wordt gebruikt om persoonlijke autonomie, veiligheid of menselijke waardigheid te beperken.

In deze situaties overschrijdt religieuze invloed de grens van godsdienstvrijheid en raakt zij aan schending van fundamentele rechten, waaronder vrijheid van geweten en persoonlijke integriteit.

Wanneer wordt godsdienstvrijheid geschonden?

Godsdienstvrijheid wordt overtreden wanneer een persoon niet langer vrij is om zijn of haar geloof te kiezen, te veranderen of te verlaten zonder druk of sancties.

Er is sprake van schending van godsdienstvrijheid wanneer:

- religieuze overtuigingen of leerstellingen worden opgelegd door dwang, intimidatie of afhankelijkheidsrelaties;
- het verlaten of bekritisieren van het geloof leidt tot sociale uitsluiting, psychische druk of verlies van essentiële relaties;
- religieus gezag wordt ingezet om het geweten, de autonomie of de veiligheid van een persoon te beperken.

In deze situaties is geen sprake meer van vrije geloofsbeleving, maar van onvrijheid. De bescherming die godsdienstvrijheid biedt aan religie, houdt daar op.

Wanneer wordt de scheiding van kerk en staat geschonden?

De scheiding van kerk en staat wordt geschonden wanneer religieuze leerstellingen of gezagsstructuren feitelijk invloed krijgen op de naleving van wettelijke rechten en plichten.

Daarvan is sprake wanneer:

- religieuze normen worden afgedwongen op een manier die in strijd is met geldende wetgeving;
- religieus gezag wordt gebruikt om mensen af te houden van wettelijke bescherming, hulpverlening of rechtsmiddelen;
- binnen religieuze verbanden gedragingen worden gehandhaafd die fundamentele rechten beperken, zonder dat hiertegen effectief kan worden opgetreden.

In deze situaties faalt de bescherming die de scheiding van kerk en staat moet bieden: de staat moet dan optreden om individuele rechten te waarborgen, ongeacht religieuze context.

Conclusie

Het heilige geschrift draagt gezag; de mens draagt verantwoordelijkheid.

Macht ontstaat niet vanuit het heilige geschrift, integendeel, het heilige geschrift begrenst en corrigeert menselijke macht.

Macht ontstaat in de menselijke uitleg die met goddelijk gezag wordt bekleed.

Wanneer deze uitleg onfeilbaar wordt verklaard en via leerstellingen wordt afgedwongen, verandert geloof in dwang.

Dwang is in het Nederlandse strafrecht strafbaar.

Wanneer religieuze binding de vorm aanneemt van dwang die iemands vrijheid, veiligheid of persoonlijke integriteit aantast, wordt daarmee een strafrechtelijke grens overschreden.

Op dat punt raken fundamentele rechten in het geding.

Godsdienstvrijheid wordt overschreden wanneer mensen niet meer vrij zijn om te twijfelen, te kiezen of het geloof te verlaten.

De scheiding van kerk en staat wordt geschonden wanneer religieus gezag mensen afhoudt van wettelijke bescherming en rechtsmiddelen.

Geloof mag richting geven, maar nooit ontaarden in dwang.

Waar dat wel gebeurt, zijn begrenzing, bescherming en ondersteuning rechtmatig en noodzakelijk.

Gebruikte bronnen:

Wet- en regelgeving

Burgerlijk Wetboek Boek 2. (n.d.). *Artikel 2:2 Kerkgenootschappen*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0003045/2025-01-01>

Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. (n.d.). *Artikel 6 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2023-02-22>

Wetboek van strafrecht (n.d.). *Artikel 284 Dwang*
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2018-07-01>

Internationale mensenrechtenverdragen

Council of Europe. (2025). *European Convention on Human Rights*.
<https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>

United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

United Nations Human Rights Committee. (2023). *General Comment No. 22 (Article 18)*.
<https://hrlibrary.umn.edu/gencomm/hrcom22.htm#:~:text=Article%2018%20distinguishes%20the%20of%20freedom,or%20belief%20of%20one's%20choice.>

Juridische duiding godsdienstvrijheid

College voor de Rechten van de Mens. (n.d.). *Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging*.
<https://www.mensenrechten.nl/themas/godsdienst-en-levensovertuiging>